УДК 336.1

Шпаковська Н.І.,
аспірант, СНУ імені Володимира Даля

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

Виділено внутрішню і зовнішню складові фінансової стійкості банку в контексті концепції сталого розвитку. Розроблено методичний підхід до оцінки фінансової стійкості банку. Наведено характеристику ключових критеріїв фінансової стійкості банку відповідно до суб'єктів оцінки. Обґрунтовано класифікацію показників і заходи щодо підвищення фінансової стійкості банку.

Ключові слова: фінансова стійкість банку, складові, характеристики, інтереси, оцінка, показники, суб'єкти, критерії, заходи.

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку економіки і банківського сектора України підтверджують необхідність його реформування з метою створення системи, яка користується довірою економічних суб'єктів, ефективно і повною мірою виконує функції фінансового посередництва та сприяє розвитку економіки в цілому. Сьогодні ряд кредитних організацій залишається в нестійкому фінансовому стані, їх надійність викликає сумнів. Недовіра до окремих банків негативно позначається на ситуації в банківському секторі, стримує інвестиційну активність населення і підприємств, уповільнює притік зарубіжного капіталу до України. Наявність проблем в банківському секторі може привести до спаду в кредитуванні, інвестиціях, споживанні і виробництві та зниження ефективності всієї фінансової системи. Забезпечення фінансової стабільності банківського сектора залежить від фінансової стійкості окремих кредитних організацій. Саме фінансова стійкість банків визначає ставлення до них вкладників і клієнтів, оскільки банк є господарюючим суб'єктом, що працює, в основному, з залученими коштами.

В дослідженнях економістів отримали висвітлення питання щодо стабільності та стійкості банківського сектора. Серед зарубіжних учених дослідженнями даного напряму займалися Дж. Акерлоф, Ф. Ален, П. Дібвіг, Д. Даймонд, І. Фішер, Р. Коттер, М. Олсен, К. Паррамоу, П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, Т. Дж. Уотшем. Ґрунтовним дослідженням в сфері фінансового менеджменту банківської діяльності присвячені наукові праці Алексеєнко Л.М., Барановського О.І., Болгар Т.М., Вожжова В.П., Воробйової О.І., Герасимовича А.М., Дзюблюка О.В., Єпіфанова А.О., Кіндрацької Л.В., Козьменко С.М., Кушнір К.О., Міщенко В.І., Примостки Л.О., Птащенко Л.О., Смовженко Т.С. [1; 2; 3; 4]. Автори мають різні точки зору з приводу змісту стійкості, надійності і стабільності банків та методів їх оцінки (відрізняються складом показників, критеріями і способами оцінки). Методологічні і прикладні аспекти оцінки, як правило, розглядаються авторами в тісному взаємозв'язку з тематикою нагляду і регулювання. Розробки ряду дослідників спрямовані на аналіз можливості застосування зарубіжних методик і підходів, зокрема закладених в Базельських угодах. Разом з тим, вивчення публікацій показало, що єдиний термінологічний підхід до поняття стійкості банку не сформувався. Методики оцінки фінансової стійкості банків, що використовуються на практиці, в основному призначені для внутрішніх користувачів і не дозволяють всім зацікавленим учасникам ринку на основі публічної звітності з достатньою мірою достовірності здійснити необхідну оцінку. За рамками досліджень залишаються питання відповідності механізму оцінки змінним умовам економічного середовища, формування і актуалізації набору оцінних показників і характеристик, вдосконалення методичного апарату прийняття рішень щодо забезпечення стійкості банку. Багатоваріантність підходу до розуміння, оцінки і забезпечення стійкості банків обумовлює необхідність продовження досліджень в цих актуальних напрямах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розробка теоретичних і методичних положень з оцінки фінансової стійкості банків.

РЕЗУЛЬТАТИ

Результати дослідження основоположних концепцій і теорій, які використовуються в практиці управління фінансовою стійкістю банку, показують, що вони орієнтовані на задоволення внутрішніх інтересів учасників банківської діяльності і не враховують економічну і соціальну цільову орієнтацію банку, тобто інтереси держави. Сучасні уявлення про стійкий бізнес розвиваються у напрямі урахування концепції сталого розвитку. Ця концепція передбачає, що фінансова стійкість банку може бути забезпечена тільки за умови реалізації функції збалансування фінансових інтересів всіх суб'єктів, зацікавлених в його діяльності.

Під стійкістю банку пропонується розуміти здатність банку розвиватися відповідно до своїх цілей і суспільних потреб, зберігати організаційну цілісність, функціональність і спроможність виконувати зобов'язання в умовах зміни внутрішнього і зовнішнього середовища. Звідси, основними характеристиками стійкості банку є:

- базові характеристики — збереження організаційної цілісності і функціональності;
- самостійність цілей банку, що визначають напрями його розвитку;
- корпоративна соціальна і екологічна відповідальність;

• здатність виконувати зобов'язання навіть в умовах негативної зміни внутрішнього і зовнішнього середовища.

Відповідно до концепції стійкого розвитку фінансову стійкість банку слід розглядати як сукупність внутрішньої і зовнішньої складових (рис. 1). Внутрішня фінансова стійкість банку — це такий стан, при якому забезпечується постійна платоспроможність, тобто банк гарантує виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, а також має можливість прибутково розвиватися і фінансувати власну діяльність в довгостроковій перспективі. Звідси, фінансова стійкість пов'язана із структурою балансу банку, ступенем його залежності від кредиторів і інвесторів, умовами, на яких залучені і обслуговуються ресурси банку. Зовнішня фінансова стійкість банку відображає його соціально-економічну значущість для конкретного сегменту економіки (регіону, банківського сектора, країни) і впливає на його імідж і конкурентоспроможність в ринковому середовищі.

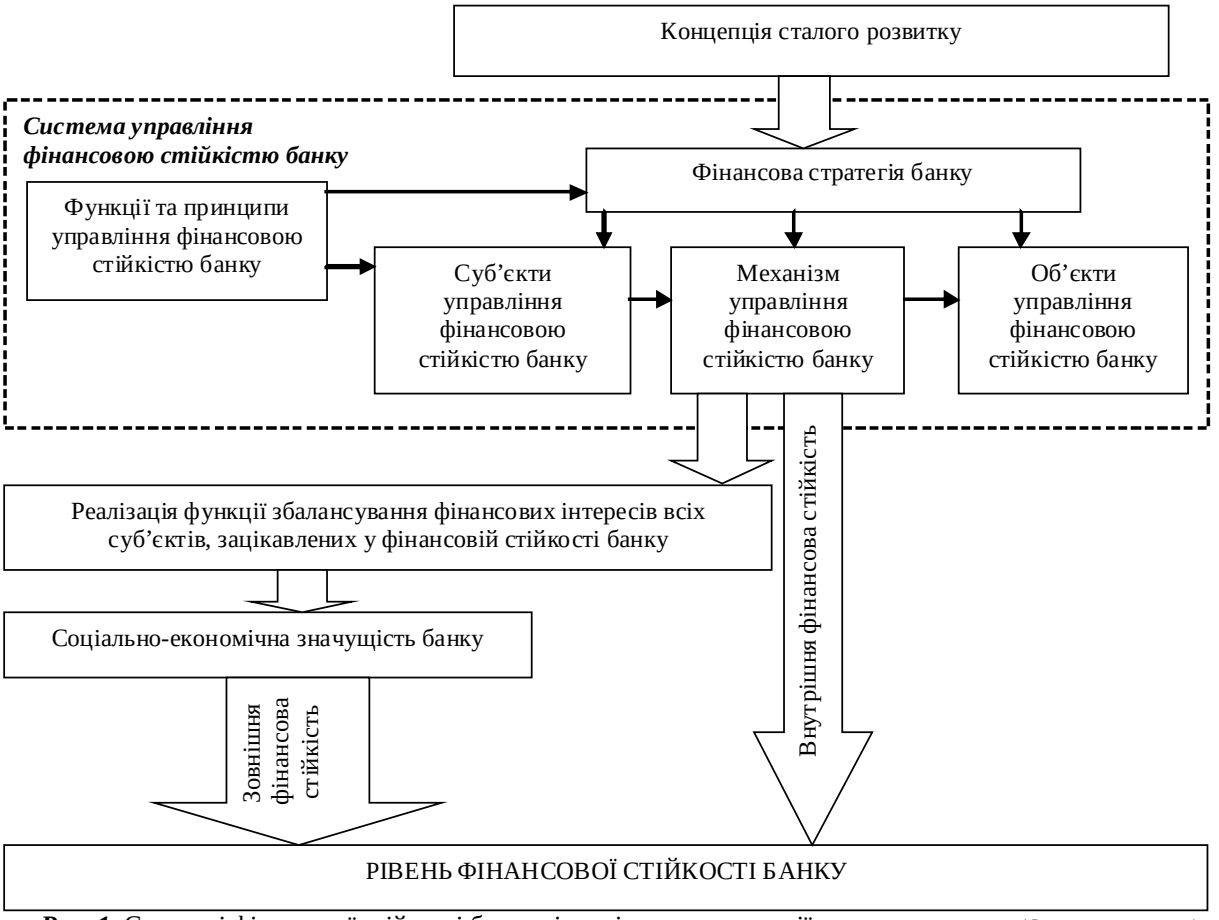

Рис. 1. Складові фінансової стійкості банку відповідно до концепції сталого розвитку (Складено автором)

Для отримання достовірної інформації про фінансову стійкість банку важливого значення набуває розробка методичного підходу до її оцінки. Запропонований підхід передбачає послідовність з семи етапів, які характеризуються наявністю прямих і зворотних зв'язків (рис. 2). Ключовими критеріями фінансової стійкості банку є (табл. 1):

• капітальна база банку — характеризує розмір власного капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників і здатності банку компенсувати втрати;

• ліквідність — визначає рівень ліквідності банку з погляду її достатності для виконання зобов'язань;

• прибутковість — оцінює діяльність банку з погляду достатності його доходів для розширення банківської діяльності;

• якість активів — визначає можливість забезпечення повернення активів, а також вплив якості кредитного портфеля на фінансову стійкість банку.

Оцінка діяльності банку може проводитися з позицій різних суб'єктів, основними з яких, є: власники (акціонери, учасники) банку; регулюючі органи (Національний банк України); органи управління банком (Рада директорів, Правління банку); потенційні клієнти і вкладники; співробітники банку. Кожен суб'єкт розробляє власну методику оцінки, яка визначається призначенням оцінки і широтою доступної інформації та передбачає виявлення критеріїв, що адекватно відображають різні сторони діяльності банку (табл. 1).

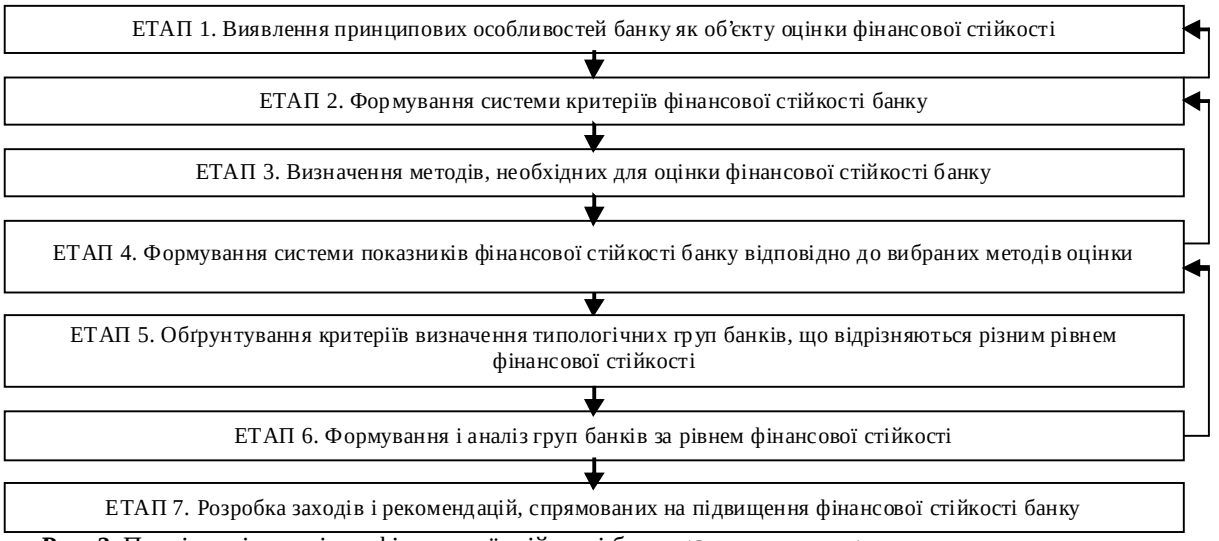

Рис. 2. Послідовність оцінки фінансової стійкості банку (Складено автором)

Таблиця 1. Суб'єкти і критерії оцінки фінансової стійкості банку *

Суб'єкти	Напрями оцінки	Критерії
Засновники	Здатність банківського менеджменту забезпечувати стабільний розвиток банку, зростання прибутку, інвестиційну привабливість бізнесу; виплату дивідендів; виконання стратегії банку; ефективність організації грошових потоків; міра вбудованості банку в інфраструктуру ринкових відносин	Прибутковість
Національний банк України	Дотримання законодавства і нормативних актів НБУ; виконання обов'язкових нормативів банку; достатність капіталу банку; обмеження зобов'язань банку; ліквідність балансу; максимальний розмір кредитних ризиків; використання власних коштів; здійснення заходів щодо запобігання банкрутства банків	Ліквідність Капітальна база Якість активів Прибутковість
Аудиторські організації	Повнота, достовірність і точність відображення в обліку і звітності витрат, доходів (збитків) і фінансових результатів діяльності банку; дотримання законодавства і нормативних документів, які регулюють правила ведення обліку і складання звітності, методології оцінки активів і пасивів	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів
Державна податкова служба	Правильність виконання податкових зобов'язань перед бюджетом	Прибутковість
Клієнти	Структура балансу; аудиторські висновки; динаміка зростання активів і пасивів; вплив банківських ризиків; умови проведення депозитної політики; кредитний процес; рівень процентних ставок; тривалість роботи на ринку позикового капіталу, валютному ринку і ринку цінних паперів; розвиток сучасних банківських технологій і використання нових банківських продуктів; маркетинг, рівень, якість і швидкість обслуговування клієнтів; величина банку і наявність у нього філій; місце розташування; імідж банку	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів
Рейтингові агентства	Ранжування банків за обсягом і динамікою власного капіталу, активів, пасивів і прибутку; інтегральні коефіцієнти надійності; класифікація банків за ступенем кредитоспроможності	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів
Банк (внутрішня оцінка)	Достатність капіталу; ефективність системи внутрішнього контролю; якість і узгодженість активу і пасиву балансу за термінами і сумами; ліквідність і платоспроможність банку; прибутковість; ефективність окремих напрямів роботи банку; конкурентоспроможність банківських продуктів; здатність швидко реагувати на зростання потреб клієнтів в умовах посилення конкурентної боротьби; технологія і автоматизація банківської діяльності; організація забезпечення безпеки банку і персоналу	Капітальна база Ліквідність Прибутковість Якість активів

* Складено автором

Існуючі підходи до оцінки фінансової стійкості банку базуються на використанні таких основних методів: інтегральний, коефіцієнтний, рейтинговий і експертний. Підхід НБУ базується на порівнянні найбільш важливих характеристик банку з нормативним рівнем та віднесенні банку до тієї або іншої групи на основі експертної оцінки за критерієм відсутності негативних ознак.

Пропонована класифікація показників оцінки фінансової стійкості банків, приведена на рис. 3, враховує такі ознаки: суб'єкт оцінки, предмет, функціональне призначення результатів, обов'язковість виконання, ступінь формалізації і узагальнення, зв'язок із звітністю, часова приналежність, спосіб уявлення, відображення мінливості процесів і станів. В сучасних змінних умовах використання стандартного набору показників у тривалому періоді не дозволяє отримати достатньо інформації щодо фінансової стійкості банку. Тому однією з основних вимог до системи показників оцінки стійкості стає динамічність її зміни відповідно до зміни цілей і обставин їх досягнення та орієнтованість на процес прийняття рішень.

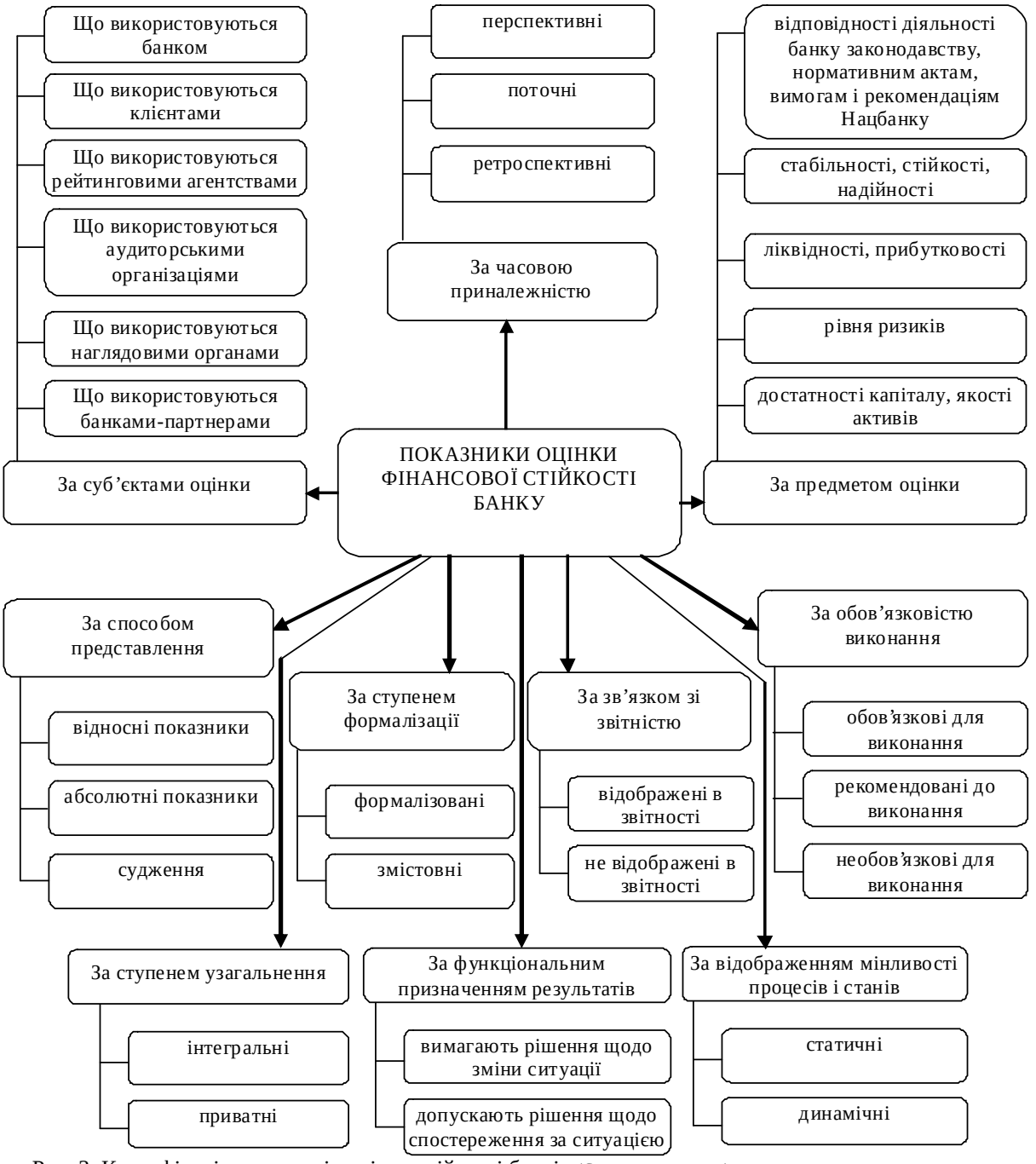

Рис. 3. Класифікація показників оцінки стійкості банків (Складено автором)

В основу процесу розробки системи коефіцієнтів фінансової стійкості банку покладені наступні принципи їх відбору:

• комплексність — отримання узагальнюючої оцінки фінансової стійкості банку;

• спрямованість на характеристику фінансової стійкості за ключовими критеріями і напрямами діяльності банку;

• придатність для виявлення основних тенденцій зміни фінансової стійкості банку.

Вивчення публікацій і досліджень різних авторів в сфері оцінки стійкості банків показало, що при всій багатоваріантності і багатофакторності існуючих методик в них на перший план, як правило, виходить обов'язковий аналіз показників, пов'язаних з оцінкою активів, достатності капіталу, ліквідності, ризиків, прибутковості, якості управління.

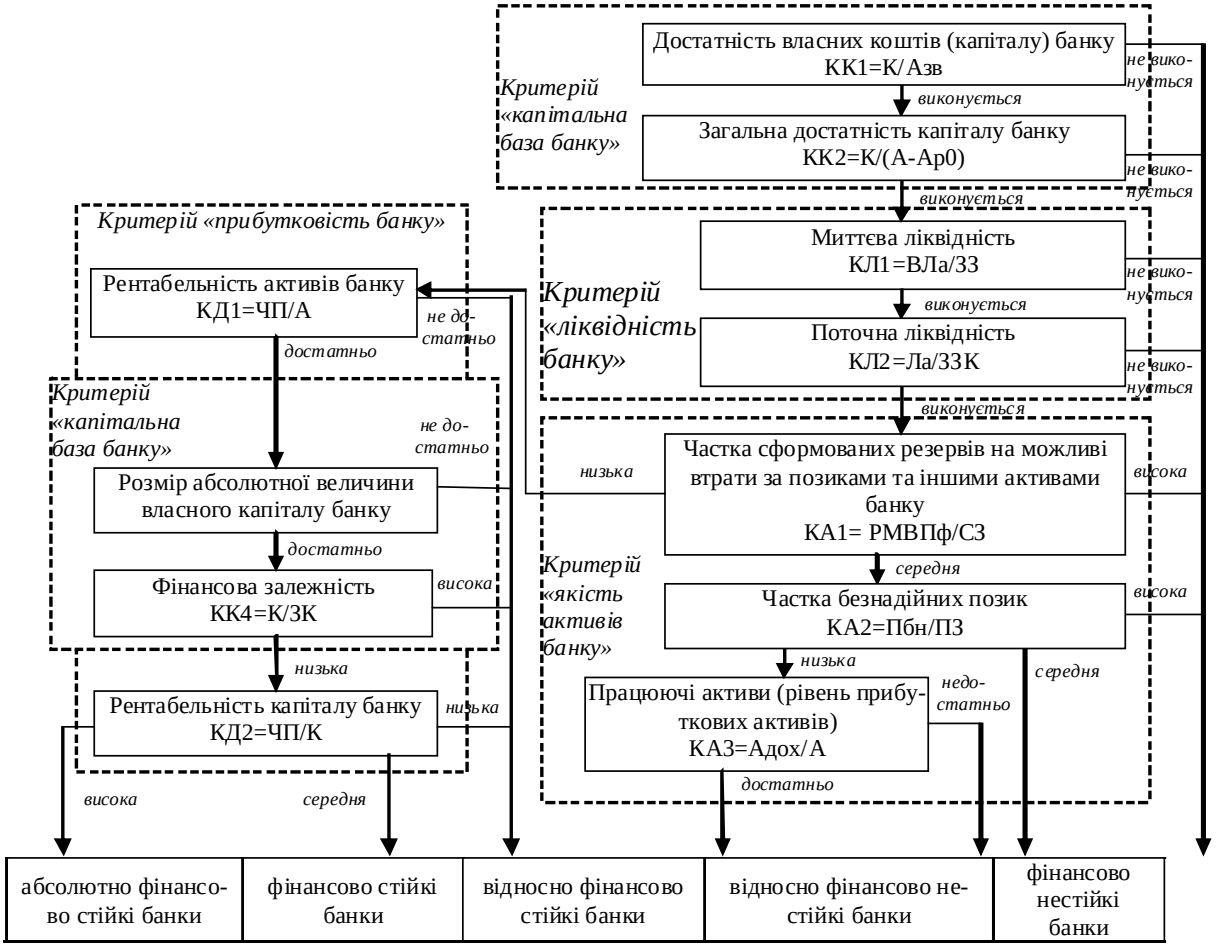

Позначення: К — власні кошти (капітал) банку; Азв — активи банку, зважені по рівню ризику; А — сумарні активи банку; Ар0 — активи банку, що мають нульовий рівень ризику; ВЛа — високоліквідні активи банку; ЗК — залучені кошти; ЗЗ — зобов'язання до запитання; Ла — ліквідні активи банку; ЗЗК — зобов'язання до запитання і зобов'язання банку перед кредиторами (вкладниками) терміном виконання в найближчих 30 календарних днів; ЧП — чистий прибуток банку; Пбн — безнадійні позики; ПЗ — позики, позикова і прирівняна до неї заборгованість; РМВПф — фактично сформований резерв на можливі втрати за позиками; Адох — активи, що приносять дохід

Рис. 4. Алгоритм оцінки фінансової стійкості банку (Розроблено автором)

Основними заходами підвищення фінансової стійкості та надійності банку є: підтримка стабільного співвідношення власного і позикового капіталу, забезпечення диверсифікованої структури залучених коштів і її адекватності структурі активів, підвищення адекватності оцінки кредитних ризиків, аналітична оцінка резервів дохідності операцій та рентабельності діяльності банку.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з розвитком ринкових відносин в Україні, необхідністю підвищення конкурентоспроможності банківської системи і її ролі в економіці країни проблема фінансової стійкості банків набуває особливо

важливого значення. Недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності банку, а надалі — до банкрутства. Тільки фінансово стійкий банк здатний максимально повно задовольнити потреби всіх економічних суб'єктів. Банки здійснюють посередницьку функцію між власниками коштів і позичальниками через розподіл тимчасово вільних грошових коштів. В цьому випадку надійність і стійкість банку є гарантом раціонального використання і зберігання грошових коштів, що істотно підвищує довіру до банківського сектора з боку кредиторів і вкладників. Таким чином, головним завданням для банків в сучасних ринкових умовах виступає проблема удосконалення інструментів і методів, що забезпечують їх стійкість. Пропонована система оцінки фінансової стійкості банку базується на врахуванні чинників зовнішнього і внутрішнього середовища та визначених вимог і критеріїв (капітальної бази, ліквідності, прибутковості і якості активів). Комплексне врахування конкретизованих складових внутрішньої і зовнішньої фінансової стійкості банку дозволить оцінювати її і регулювати за допомогою коректування управлінських рішень в процесі реалізації стратегії його розвитку. Використання розробленого методичного інструментарію сприятиме підвищенню якості управління фінансовою стійкістю банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Болгар Т.Н. Особенности разработки и необходимость внедрения стандартов «Базель-2» в национальную банковскую систему / Т.Н. Болгар // Культура народов Причерноморья / Крымский научный центр НАН Украины; МОН Украины. — Симферополь, 2006. — №80. — С. 17-19.

2. Воробйова О.І. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України: моногр. / О.І. Воробйова. — Київ-Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2010. — 396 с.

3. Кушнір К.О. Поняття стійкості комерційних банків та її динамічні характеристики / К.О. Кушнір // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — №20. — С. 38-41.

4. Онищенко В.О. Ринок банківських послуг: проблеми та інноваційні напрями розвитку в Україні: моногр. / д.е.н., проф. В.О. Онищенко, д.е.н., доц. Л.О. Птащенко. — Полтава: ПолтНТУ, 2010. — 300 с.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2013 року